

MOTIONER

VÄCKTA HOS

STOCKHOLMS STADSFULLMÄKTIGE

ÅR 1915.

N:r 21.

Av herr **Ström**, *ang. tillsättande av ett särskilt kommunalt råd för vård av Stockholms stads natur, dess estetiska intressen och kulturella minnesmärken och om andra åtgärder för ett allmännare tillgödörande för befolkningen av vad som skänker bostadsplatsen skönhet och trevnad.*

Till Stockholms stadsfullmäktige.

Stockholm är icke blott Sveriges vackraste, utan en av världens skönaste städer. Det är en stor och ansvarsfull plikt att vårda denna skönhet, att utveckla och förkovra den. Varje slag av vandalisering, som så ofta följer med uppkomsten och utvecklingen av modärna storstäder, måste förhindras. Tendenser, som hota nivellera stadens säregna skönhet, som hota ge den prägeln av jämnstrukenhet, av en jättekasärns, en stenökens döda massa, måste motarbetas. Så raskt som Stockholm utvecklas, är det förenat med betydande svårigheter att vid denna hastiga utveckling städse tillse, att stadens ursprungliga karaktär därunder bevaras, att allt som kan göras också göres för att tillvarataga alla skönhetsvärden, som natur, terräng och förhållanden i övrigt erbjuda. Men dessa svårigheter måste övervinnas.

En annan sida av samma sak, om möjligt blott ännu mera betydelsefull, gäller frågan om stadens så att säga inre skönhet. Här brister det ofantligt. Se på våra arbetarstadsdelar, se på de vanliga hyreshusens fula, ofta snuskiga kasarngårdar, se på våra fabrikers och verkstäders exteriörer och interiörer! Se på en del omgivningar, särskilt utanför arbetarkvarteren, hur de få förfalla! Hur hållas gårdar och förgårdar i ordning t. ex.?

Här skall intet klander riktas mot dem som ha hand om stadens planteringar och dess smyckande med träd och blommor. Ty mycken och erkännansvärd omsorg nedlägges därpå. Nuvarande stadsträdgårdsdirektören står över mycket beröm. Men det är dock en sak som måste anmärkas. Varför försummas i så hög grad de genuina arbetarstadsdelarna? Här ser man sällan till parker, esplanader, träd och blommor. Varför icke plantera träd även längs dessa fattiga gator, där hyreskasärnernas nakenhet skär genom märm och ben? Varför icke här anlägga små parker, små gröna oaser här och var? Varför inte här smycka med blommor och grönt? Varför tillses icke att här förgårdarna hållas vackra? Varför inte här bidra till att de inre gårdarna, så vederstyggliga ofta, få litet blommor och grönt? Här i dessa stora stadsdelar bor dock huvudmassan av befolkningen. Här vid dessa kasärngator utan träd, vid dessa illavärdade omgivningar, inåt dessa fula bakgårdar bo sommar och vinter tiotusentals familjer. Här växa de barn upp, som en gång skola taga arv efter oss, som en gång skola föra vårt och de gångna generationernas verk vidare. Vad för skönhetskärlek skola dessa familjer, dessa barn få? Vad sinne och vördnad för naturen? Vad respekt för det yttre sköna hos sin huvudstad? Och dock längta dessa fattiga människor så hårt efter litet natur, litet blommor och grönt, litet skönhet och trevnad. Jag träffade en gång en arbetare, som förklarade, att han mest av allt önskade ett stort träd på sin gård.

Nu säger man, att det finnes icke råd. Det finnes råd till så mycket annat, varför icke till litet natur och liten gnista skönhet åt de tunga, mörka, fattiga arbetarkvarteren? De pengarna skulle betala sig! För övrigt kan man kanske pruta av något på *överflödet* i de rika och centrala stadsdelarna, ehuru även de böra ha sitt.

En annan sak är denna: kan icke staden dels kraftigt understödja de på enskilda initiativ tillkomna försköningsåtgärderna (balkong- och fönsterplanteringar, gårds- och bakgårdsplanteringar etc.) dels själv taga initiativ till samarbete med hyresgäster och hyresvärdar för att få till stånd olika slag av planteringar inom och utom husen?

På senare tid har i någon liten mån vid planeringar och gaturegleringar hänsyn tagits till behovet av grönska, planteringar och parker. Men visst icke i tillräcklig grad. Våra parker och träd äro våra lungor och vårt friska blod. Vi kunna aldrig få för

mycket av grönska. Men det ser ändock ut, som om man vore rädd för att stenöknen skulle bli alltför mycket inramad härav. Och nog fälles ofta något i onödan buskar och träd. Man borde akta varje träd som en ädelsten i stadens smycke.

Detta om kravet på mera parker, mera planteringar, mera esplanader, mera öppna, träd- och blomsterbrydda platser, på grönskande förgårdar, på träd och blommor på bakgårdarna är i själva verket ej blott ett estetiskt krav, ett skönhetskrav, som alla obildade med eller utan studentexamen kunna rycka på axlarna åt, ty de skulle helst vilja ha hela Stockholm till en enda stadsgårdskaj, centralstation, hyreskasärn och jättefabrik, utan även i högsta grad en hygienisk fråga, en *hälsofråga*, en *social fråga*.

Härvid är även att beakta, att de förmögne, som bebo de ljusa stadsdelarna, som bo vid parker och planteringar, som ha blommande och grönskande gårdar, dock om sommaren i regel ligga på landet, vid badorter eller på resor, under det att de fattiga året om måste vistas i sina trånga prång utan ens den glädje, som de rika resa ifrån, när sommaren kommer. Stockholm är därför särskilt de fattigas, arbetarnas stad. Det vore alltså i högsta grad orätt, om de förmögne, som överge sin stad under den del av året för att få riktigt grundligt med grönska, sol, luft och skönhet, skulle ställa sig avogt sinnade mot en verklig försköning av de stadsdelar, där *de* bo, som *aldrig* komma ut på landet. Det har befarats något sådant, men detta, enligt vad jag gärna vill hoppas, med orätt.

För någon tid sedan ställde en huvudstadstidning en förfrågan till ett antal framstående medborgare i Stockholm, som ej äro stadsfullmäktige, vad de, om de varit stadsfullmäktige, skulle företrädesvis såsom sådana tagit till sin uppgift. Det var många hårda ord, många beska svar, mycken bister kritik som i dessa svar riktades mot stadens styrelse och förvaltning. Ett och annat var väl överdrift, men man kan icke frigöra sig från den känslan, att mycket av vad som sades var träffande och riktigt.

En hel rad av dem som svarade, duktiga, sakkunniga, för staden varmt intresserade män, berörde just delar av den fråga, som här tagits upp. Jag skall citera några.

Artisterna *Gustaf Ljunggren* kräver bl. a. »Gårdshusens avskaffande och gemensam planterad gård för varje kvarter — en lunga för varje byggnadskomplex». Hr L. framhåller även bristen på konstnärer i byggnads- och drätselnämnd.

Direktör *C. Meurling* kräver bl. a. »större rymlighet i stadsplanerna och bättre möjligheter till billigt friluftsliv, mindre byggnadsmassor och mera luftutrymme på nya, billiga markområden, med grönska litet varstans och mera koloniträdgårdar i utkanterna».

Konstnären *Carl Larsson* vill ha mera träd utmed trottoarkanterna, särskilt »längs Skeppsbron». Där torde de dock minst behövas.

Den kände naturskyddsvännen *Thor Högdahl* framför en mycket skarp anklagelse mot stadens styrande. Han säger direkt, att man i Stockholm »under årtal på allt upptänkligt sätt våldfört sig mot en den vackraste och mest egenartade natur, som någonsin kommit på en huvudstads lott, och där man ännu, som det tyckes, förgäves väntar på en vändning till det bättre i berörda avseende». Hr *H.* framhåller vikten av att få löst den mycket, oändligt viktiga frågan om *naturskydd inom stadens område*, påvisar hur staden förvärvat stora jordområden med en delvis ganska oberörd natur. »Det vore», säger han, »av en stor betydelse att få till stånd en grundlig undersökning av dessa vidsträckta egendomar för att utröna, vilka områden som utan vidare kunna upplåtas till bebyggande och vilka som på grund av sin belägenhet eller naturskönhet böra för all framtid bevaras såsom naturliga parker.» Här efter påpekas såsom lämplig plats för en sådan naturskyddspark stadens Bornsjöområde. Ävenledes framhålles det verkligt synnerligen trängande och behjärtansvärda i att något snarast göres för skyddande av naturen särskilt vid inloppen från Saltsjön och Mälaren samt för att bevara de naturliga stränderna i stadens omgivning. Ordnandet av parker och planteringar vill hr *H.* ha anförtrott åt en naturskyddskommitté, som även i övrigt skulle, efter mönster från andra håll, ha att tillvarataga stadens naturskydd, kulturminnesmärken och skönhetsintressen, ett uppslag som verkligen förtjänar ett grundligt beaktande. Hr *H.* kommer också in på en fråga jag även berört, nämligen en del omgivningars, särskilt utanför arbetarstadsdelarna, bedrövliga förfall och vandalisering. Hr *H.* skriver härom: »De allra flesta s. k. oordnade områden i huvudstadens utkanter erbjuda f. ö. en så beklämmande bild av ödeläggelse och vanvård, att man ovillkorligen måste giva en viss författare rätt, då han liknar storstaden vid 'ett öppet sår, som fräter omkring sig'. Huru länge skola vi tåla dessa förödelsens förgårdar omkring staden? Bort med dem! Och fram i stället med ett sammanhängande parksystem, genom vilket även stadens

inre delar kanna bibehålla en välbehövlig känning med den omgivande fria naturen». Hr *H.* skulle kunnat tillagt, att i dessa frätande sår vistas dagligen, leka stundligen massor av fattiga barn.

Rektor *Karl Nordlund* riktar sig mot ett av de s. k. »skandalhusen», det gamla skräphuset på Östermalms läroverksgård. Det är f. ö. ett helt kapitel, detta, om våra skandalhus, i synnerhet om dem, som tillåtas nyuppföras år efter år, som hade vi den särskilda uppgiften att tillse, att denna sköna stad förfulades. I detta samband bör icke heller förglömmas »skandalbron», riksbron, som icke ens kan få litet blommor och grönt att skyla sin fulhet.

Stadsingenjören *A. E. Pählman* kräver, att man i första hand bör »tillvarataga varje möjlighet att öka antalet parker och planteringar i staden och särskilt söka skapa sådana små oaser i vår stenöken som Tegnérunden och Mosebacketorg». Vidare framhåller hr *P.* behovet av »ändamålsenligare bestämmelser för tomternas bebyggande och för bestämmelser om öppna planterade gårdar». »I blind iver att utnyttja byggnadsmarken uppföres ofta flygelbyggnader med brandgavlar rakt mot söder, där man endast genom att lämna något tiotal kv.-m. mark obebyggd skulle kunna rädda en söderfasad. Nej, Stockholm måste bebyggas och planläggas så, att de personer, som där arbeta, verkligen trivas och ej helt och hållet eller 3 månader på året — hr *P.* glömmer här att arbetar-massorna, som bo allra sämst och fulast icke ha råd alls till något sådant — se sig tvungna att bo utom stadens hank och stör».

Docenten *Johnny Roosval* säger: »Systematiska åtgärder böra vidtagas för att stoppa det onödiga och långt ifrån ekonomiska skövlandet av bestående konstnärliga värden eller historiska minnen. — Stockholm har i detta hänseende förbrutit sig så mycket, att det kräves en hel volym för att belysa de flagrantaste brotten. I samband härmed står fordran på en allvarlig, icke av dilettanter utförd konstnärlig och historisk preparering av sådana ärenden, i vilka huvudstadens modellering och dräkt få för en kortare eller längre framtid avgöras». Det är skarpa ord, men äro de alldeles oberättigade?

Arkitekten *Torsten Stubelius* förklarar: »Med värden av Stockholms skönhetsvärden och med omsorgen om deras bevarande är det illa ställt. Förgäves söker jag en enda stad, vid vars utbyggande till den grad syndats och fortfarande syndas som i Stockholm; här, om någonstädes, hava andra hänsyn fått vika för tillfällig vinning, om någonstädes, hava andra hänsyn fått vika för tillfällig vinning, för barbari och råhet. Här har förstörts och gjorts våld på oer-

sättliga värden, som våra fäder lämnat oss i arv med sin byggnadskonst, vackra förnåma gamla stadsbilder och inte mindre den sköna natur, vår stad så stolt kallar sin, hava vanställts och skändats av byggnader som i fulhet söka sitt motstykke». Hr S. går härefter in på en amper granskning av byggnadsnämndens kvalifikation och håller en grundlig vidräkning med denna institution, som ingalunda kommer att förbättras genom det Rabeska förslaget, som i denna punkt kallas för »ett missgrepp från början till slut». Hr S. vill även ha mera »grönska och blommor».

Konstnären *Carl Milles* vill ha »mera enhetlig arkitektur», vill ha stadens byggnadsfrågor ställda under en särskild, estetiskt kvalificerad nämnd, liksom i Köpenhamn. I överintendentsämbetet och i byggnadsnämnd skulle »tillsättas en bildhuggare och en målare, båda konstnärer». »Sen skulle framstående arkitekter få i uppdrag att vaka över ej blott de hus, de byggt, utan de skulle få hela kvarter, ett eller flera, på sin lott att endera helt och hållet bygga eller undan för undan, som husägarna vilja ändra om sina hus, samarbeta dem med det hela. Därigenom skulle uppnås ett allvar i vår arkitektur, ett verkligt sökande att få stadsmänniskans stenökenströtta ögon och själar upplivade av pittoreska vyer, trädgårdar, brunnar, fresker, vackra perspektiv, vackra trappor, alla dessa nu felande saker åstadkomna med samma pengar, som nu med all makt offras på att framhäva det ena huset över det andra. Genom detta förfarande kunde byggnaderna göras mycket enklare, och undrar jag, om ej t. o. m. med ovannämnda nya vyer, valv, trappor, brunnar och målningar etc. det kanske ändå skulle bli billigare att bygga, emedan det hela göres i större format, större enkelheter vidtagas i övrigt. Återinsättandet av arkader i vår stadsarkitektur skulle kunna genomföras i hela gator, på så vis skulle en arkitekt få anledning att sköta om en hel gata, något som vore ett livsverk. Mot arkader ha de här hos oss en oerhörd aversion. Det är för mörkt i butikerna innanför. Men varför ej lösa den frågan så, som jag tror det gjorts i München, att arkaderna göras höga och butikerna för övrigt genomgående till öppen gård. Hela Rue de Rivolis i Paris arkader dölja alla butiker, där jag aldrig hört denna klagan. Särskilt i ett land som vårt, där regn och snö gå ned två tredjedelar av året så gott som, vore det skönt att slippa trängas med paraplyer i väta och slask.

Det skulle ej vara tillåtet i en stad att låta en husvärd tilltota sitt hus hur han vill, utan skulle det överlämnas åt den arki-

tekt, som har det eller de kvarteren att sköta om, att göra därmed vad han och skönhetsnämnden för gott finna.

Jag ser framför mig en sådan modärn stad, där människorna verkligen trivas och äro lyckligare, där barnen ej behöva leka på gatorna och där konstnärerna betraktas som vårdare av publikens dyrbara och omhuldade egendom, enär de hjälpa dem förljuva livet. Ta vi ej vara på de sista dyningarna av en stor konstperiod, renässansen, de svaga dyningar som nu rulla fram, så kanske de alldeles gå över i stiltje och människorna få bo i kasärner, där de bli bara ett nummer med sina fyrkantiga hål i stenökenhus. Vi äro på god väg. Men Göteborgs stadsplaneingenjör — arkitekt Lilienberg — har börjat med ett vackert nytt byggnadsväsen för staden. Däri ser man nu en längtan till det jag talar om.

München har satt en ära i att förse staden med vackra stenbroar. De äro spända med t. o. m. blott ett valv över den breda Isarsänkan.

Norrmalmstorg och kajerna skulle planteras med träd. Det förra för att förena det med Kungsträdgården och Berzelii park. Nu är det sönderslitet mellan dessa båda parker.

Vad offentlig konst angår, vore önskvärt mer därav. Men hellre än sådana tröttsamma S:t Erikshuvuden eller stadsäpplen o. dyl. vore bättre inget alls. Sådana saker ha vi på senare tider fått på våra nya gatubroar m. m.

En annan sak, jag förut i någon tidning talat om, vore att kläda alla våra stolpar, som hålla och bära elektriska ledningar, ävensom lyktstolpar, med korgar med blommor i. I Wien finnas dessa ända ut i fattigkvarteren. I Göteborg och Malmö ha de införts.

Stockholms stad ter sig underbar från Strömmen. Under sommaren skulle där finnas roddbåtar med examinerade förare, liksom droskor i staden. För många bleve tillfälle att leva därpå. Svanor och ankor planteras ut på våra vatten med bostäder.

Till sist att Skepps- och Kastellholmarna för alltid räddas från försäljning och styckning till tomter.

Dessa alla estetiska synpunkter skulle göra Stockholm mindre tråkigt på sommaren och över huvud taget på de stela stockholmarna verka mer befriande än alla föredrag och predikningar.

Jag har anfört herr Milles så pass utförligt, dels emedan han finner en hel mängd praktiska uppslag och en enhetlig tanke, dels

emedan han även tänkt på de fattiga och deras behov av glädje och skönhet.

Arkitekten *Wilhelm Klemming*, den kände ivraren för natur och skönhet åt vår huvudstad, påpekar bland annat den »bristande samverkan mellan staden och staten för ett planmässigt tillvaratagande av naturen i och omkring staden». Det är ett viktigt kapitel!

Arkitekten *Torben Grut*, Stadions berömde skapare, betonar kraftigt »*folkhälsans krav på livets förskönande och förädlande*». Det gäller, säger han, att på lämpligt sätt »*motväga industrialismens och stadslivets degenererande, rasförstörande olägenheter*». »Således: i första rummet frågan om billiga och sunda bostäder åt arbetarbefolkningen, försedda med parker och planteringar».

Ingenjören *Axel Atling* framhåller vikten av att bevara stadens gamla kulturvärden, att förhindra vandaliseringar. »Få, om ens någon stad i Europa har de naturmöjligheter att skapa vackra stadsbilder av, som Stockholm har, och, sorgligt att säga, ha få försummat så mycket i detta fall som Stockholm».

Jag skulle kunna fortsätta med en oändlig rad av både kritik och förslag från olika tider och de mest skilda personer. Men det anförda må vara nog. Det ger vid handen, att det verkligen föreligger ett bestämt behov att bättre än hittills skydda och utveckla Stockholms naturliga skönhet, tillvarataga dess kulturella minnesmärken, höja dess arkitektoniska utveckling, värna dess hälsa genom mera parker och planteringar, dess skönhet genom blommor och grönt, stil och smak. Detta mål sammanfaller också med vad som härvidlag kräves för de fattiga, som icke mycken skönhet äga i livet, nämligen att även deras stadsdelar, deras gator ej bli bortglömda och vanlottade, att även deras kvarter få parker, deras gator planteringar, deras gårdar träd, deras hus stil, deras bostäder sol och frisk luft från gröna oaser, deras fönster och balkonger blommor.

Jag har hört sägas, att man inte vill plantera i arbetarstadsdelarna, därför att planteringarna ej skulle få vara i fred. Okynne finnes överallt, men säkert är att ingen så längtar efter naturen och vördar naturens skönhet högre än arbetaren. För övrigt: varför planteras icke våra folkskolegårdar med blommor och träd och varför läras inte barnen att vörda naturen just genom att få leva uti den, intill den? Varför få våra gamla, vackra kyrko-

gårdar förfalla och lära barn och vuxna vanvårdens konst? Varför få skräphögar läggas överallt och lära folk skräpa? Se på Rörstrandsområdet t. ex.! Varför få sopstationer sticka upp runt omkring och förpesta luft och skönhetssinne? O. s. v. Varför ordnas icke de närmaste omgivningarna så, att de från fula kräft-sår bli vackra, härliga utflykts- och viloställen? Och vad gör polisen av olika slag, som tolererar allt möjligt som i strid mot lag och bestämmelser göres av husbyggare, hyresvärdar, sopakare, okynnig ungdom etc. för att förfula staden? Vad göra stadens egna myndigheter?

Emellertid böra väl alla vara ense om, att så, som det hittills gått i hithörande frågor, kan det ej få fortsätta. Något måste göras. Själv ber jag få föreslå följande: att stadsfullmäktige ville besluta

dels att tillsätta ett råd på 7 personer att handhava värden av Stockholms stads natur, dess estetiska intressen och kulturella minnesmärken, med rätt för detta råd att till stadsfullmäktige, dess nämnder och styrelser inkomma med förslag ävensom att yttra sig över förslag berörande frågor av estetisk natur; eller alternativt, att stadsfullmäktige måtte uppdraga åt beredningsutskottet att genom en särskild kommitté utreda frågan om tillsättandet av ett dylikt råd samt utarbeta instruktion för detsamma;

dels att uppdraga åt vederbörande nämnder att mera än hittills beakta behovet av parker och planteringar, detta särskilt i *arbetarstadsdelarna*;

dels att uppdraga åt dem det vederbör att hålla i ett bättre och prydligare skick även utkanterna av staden och stadens närmaste omgivningar, där arbetarna bo;

dels att genom sina resp. organ tillse, att gällande bestämmelser avseende ernående av skönhet och trevnad för stadens befolkning tillämpas och vidmakthållas;

dels att anmoda folkskoledirektionen att i folkskolorna införa undervisning i naturskydd och vård av naturens, konstens och kulturens skatter och minnesmärken ävensom att å alla skolgårdar införa planteringar;

dels slutligen anmoda de av staden understödda föreläsnings- och dylika anstalter att icke försumma på sina schemata upptaga även ämnen rörande Stockholms natur, konst och kultur och plikten att värda och förkovra dessa värden.

Stockholm den 20 september 1915.

Fredrik Ström.

I motionen instämma:

Anna Lindhagen. *Gustaf Lind.*